

Vic Klep en Hans Krol

Wat ons is nagelaten.....

**KLEINE EN VERBORGEN MONUMENTEN
IN HEEMSTED E EN BENNEBROEK**

Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek, 1991

Uitgave van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek, 1991

Redactie en onderzoek: Hans Krol

Fotografie: Vic Klep

Tekst: Vic Klep en Hans Krol

Druk: Paswerkbedrijven, Heemstede

Rasterfotografie en fotozetwerk: Paswerkbedrijven, Heemstede

26982

KLEINE EN VERBORGEN MONUMENTEN
IN HEEMSTEDE EN BENNEBROEK

Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek, 1991

INHOUDSOPGAVE

Ten Geleide	3
Index op in de tekst genoemde buitenplaatsen	4
Register op straatnamen en straatnaamstenen	5
Persoonsnamenregister	6
I. Grenspalen en straatnaamstenen	7
II. Toegangshekken en poorten	10
III. De Tijd verbeeld	19
IV. Grafstenen en -monumenten	23
V. Herdenkingsmonumenten en gedenkstenen	30
VI. Gevelstenen en tegeltableaus	34
VII. Beeldhouwwerken	40
VIII. Levende monumenten	45
IX. IJskelders en oranjerieën	49
X. Ornamenten en varia	54
Colofon	64

TEN GELEIDE

De informatie omtrent kleine monumenten, zoals historisch straatmeubilair, gedenksteden e.d., mag zich de laatste jaren in een toenemende belangstelling en waardering verheugen. Afzonderlijke boeken verschenen intussen over onder meer uithangborden, gevelstenen, zonnewijzers, ijskelders, grenspalen en recent ook over oranjerieën en monumentale bomen. In de zesdelige serie "Het merkwaardigste meyn betekent" (1964-1974), handelend over allerlei opmerkelijke, bezienswaardige en vergeten onderwerpen, is Heemstede met 9 en Bennebroek met 6 objecten van geschiedkundige waarde redelijk vertegenwoordigd.

Door "Ons Bloemendaal" is in 1987 een speciale uitgave gewijd aan de kleine monumenten in die gemeente. De Historische Werkgroep Haerlem heeft meer dan 500 "eerste stenen" getraceerd en in een boekuitgave beschreven.

Voornamelijk dankzij de buitenplaatsen zijn in Heemstede en Bennebroek nog talrijke kleine en onbekende monumenten te vinden. Soms kennen we het bestaan er niet van omdat deze aan het oog onttrokken zijn of op particulier terrein liggen. Aan gedenk- en gevelstenen gaan we voorbij omdat we ze vaak niet meer zien door de dagelijkse sleur. De kleine en verborgen monumenten vormen niettemin een kostelijk bezit.

In deze uitgave van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek wordt slechts een selectie getoond van deze schoonheden, in vroeger tijd vervaardigd uit hardsteen, van smeedijzer of ander materiaal. Het begrip "klein" is overigens niet al te letterlijk toegepast, in aanmerking nemende dat ook voormalige oranjerieën in ogenschouw zijn genomen.

De wens is dat dit boekje een eerste aanzet mag zijn voor een uitgebreidere inventarisatie, waarmee inmiddels vorderingen zijn gemaakt.

Bij een rondgang door beide gemeenten zijn diverse belangwekkende gevelstenen ontdekt, maar ook bijvoorbeeld het restant van een stuk slangemuur op Meer en Berg.

Een aantal van de hier afgebeelde objecten is opgenomen in de lijst van beschermde rijksmonumenten.

Voor historisch Bennebroek heeft de heer M. Verkaik waardevolle raadgevingen verstrekt. Dank gaat voorts uit naar alle personen die behulpzaam zijn geweest bij het geven van inlichtingen of gastvrijheid verleendend voor het maken van foto's.

Heemstede, 1 oktober 1991

Index op in de tekst genoemde buitenplaatsen

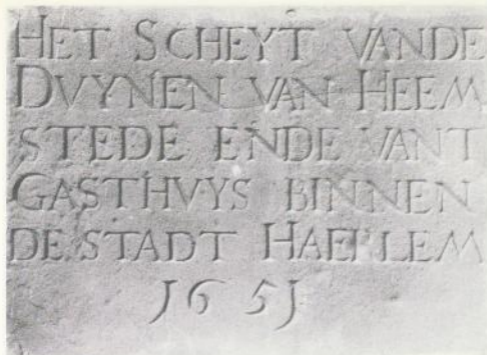
Berkenrode	13,29,40,58
Bosbeek	11,19,41,57
Bosch en Hoven	52
Dennenheuvel	62
Groenendaal	16,45,49,57
Hartekamp	20,24,32,43,55
Huis te Bennebroek	31
Ipenrode	14
Kennemeroord	7,15,19,50,53,55
Klooster	19
Manpad	12,17,22,30,42,49,51,55,56,60
Meer en Berg	3,10,50,54,59
Meer en Bosch	33
Oude Slot	8,33
Valkenburg	55

Register op straatnamen en straatnaamstenen.

Achterweg	8,33
Nicolaas Beetslaan	35
Nicolaas Beetsplein	35,36
Berkenlaan	18
Binnenweg (Bennebroek)	28,31,61
Blekersvaartweg	39
Bosboom Toussaintlaan	35,36
Bronsteeweg	28,44
Cloosterweg	8
Crayenestersingel	46
Duinlaan	49
Eerelmanstraat	34
Casper Fagellaan	52
Glipper Dreef	10,11,19,,50,54,57
Haemstedeplein	37
Herenweg	7,12,13,14,15,17,20,22,29,30,40, 42,43,49,50,51,55,56,58,60
Herfstlaan	24,25,26,27
Kennemerbeekweg	9
Koediefslaan	53,63
Krakeling	47
Hendrik Pecperkornstraat	38
Raadhuisplein	41,59,62
Res Novaplein	38
Rijksstraatweg	21,49
Roemer Visscherplein	59
Dr.J.R. Thorbeckelaan	54
Tooropkade	34
Willem van der Veldekade	44
Van Verschuer Brantslaan	32
Vijfherenstraat	38
Vrijheidsdreef	45
Wickenplein	38
Wilhelminaplein	8,23,35,48
Zandvoortselaan	16

Persoonsnamenregister
(bijbelse en mythologische namen cursief)

Andriessen, M	44	Müller, B.J.	26
<i>Aphrodite</i>	2	Müller-Rivet, S.A.	26
<i>Ariadne</i>	42	Neufville, A. de	10
<i>Bacchus</i>	42	Neufville, D. de	10
Beets, N.	35	Onderwater, J.D.	26
Brants, M.P.	32	Onderwater-Dubbelde-	
Brouwer, H. Hmz	63	muts van der Sluys, E.	26
Burke	27	Pauw, A.	8,23
Clifford, G.	43	Pauw, J.D. geb. Hoeufft	23
<i>Cupido</i>	41	Peeperkorn, J	39
Deutz van Lennep	50	Poll, A. van de	36
<i>Diana</i>	60	Quarles van Ufford, P.	7
<i>Dionysus</i>	42	<i>Rebecca</i>	62
Doeglas, D.	30	Reijn, T. van	44
Doorn, J.P.W. van	36	Retera, W.M.	43
Doorninck, P.N. van	21	Rhodium, H.E.R.	62
Droog, E.A.M.	18,36	Ruytenburg, A. van	23
Eeghen, E.H. van	13	Sigouilli, Ch.	32
Eijnde, H.A. van den	44	Speelman, A.	51
<i>Eros</i>	41	Springer, L.A.	54
<i>Esau</i>	62	Swolfs, A.A.	36
Giraud-Rivière, M.	25	Talma, A.S.	28
Hartsen, A.P.	32	Tongeren-Tulkens, E. van	48
Hope, J.	11,57	<i>Venus</i>	41
<i>Isaak</i>	62	Verschuier-Brants, van	24,32
<i>Jacob</i>	62	Wickevoort Crommelin,	
Keyser, P. de	23	A.H. van	29,40
Labouchère	27	Wilhelmina, koningin	31,48
Lennep, C. van	55	Witte van Haemstede	30
Lennep, D.E. van	25	Wolbers, D.	28
Lennep D.J. van	25,30	Zegers, J.L.	33
Lennep, J. van	25	Zocher, J.D.	25
Linnaeus, C.	43		
Logteren, J. van	42		
Merlen, J.B. van	11		
<i>Minos</i>	42		
Molenaar	52		

I Grenspalen en straatnaamstenen

Nadat de oude villa "Kennemeroord" moest wijken vanwege verbreding van de Herenweg is deze historisch waardevolle steen op 29 december 1926 door Pieter Quarles van Ufford herplaatst in het nieuwe herenhuis.

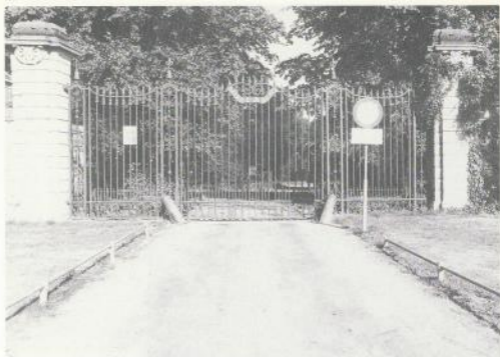
Thans ingemetseld in de hal van het Hervormd zorgcentrum. De tekst duidt erop dat de grens - de scheiding - tussen de bezitting van het Oude (St. Elisabeth's) Gasthuis te Haarlem en de duinen van Heemstede ter hoogte van "Kennemeroord" lag. Deze grens was al in 1641 overeengekomen. Als zodanig vormt deze limietsteen een interessante verbinding tussen de oude en de nieuwe tijd.

In het derde pand vanaf "Het Wapen van Heemstede", thans "Pandahof" richting Cloosterweg bevindt zich deze straatnaamsteen aan de voet. Sedert de 14e eeuw begon de Hoflaan naar het Oude Slot aan de Achterweg. Vanaf 1639 liep de Hoflaan - met fraaie bomen aan beide zijden beplant - via het erf van herberg "Het Wapen van Heemstede" naar het kasteel. Van de Hoflaan bleef na 1810 niets over; enkel de ingemetselde steen uit de tijd van Adriaan Pauw herinnert hieraan

Ter markering van de gemeentegrenzen tussen Bennebroek en Hillegom staan aan de zuidzijde van de Kennemerbeekweg nog 10 grensstenen, daterend uit de eerste helft van de negentiende eeuw. De grenspalen zijn zodanig geplaatst, dat de zijde met de letter B richting Bennebroek en de zijde met de letter H naar Hillegom is gekeerd. In de koppen zijn volletters gehakt, zoals hier de letter b.

II. Toegangshekken en poorten

18e eeuws smeedijzeren inrijhek van Meer en Berg aan de Glipper Dreef met sierlijke hardstenen - vermoedelijk nieuwgemetselde - pilasters en beeldhouwde geslachtswapens van de familie De Neufville aan beide zijden. Sinjeur David de Neufville, een vermogend Amsterdams ondernemer, was gehuwd met zijn volle nicht Agneta de Neufville. Vandaar...

Het buitengewone mooie hek sluit links en rechts aan op een muur welke overgaat in de bebouwing.

Het toegangshek van de buitenplaats Bosbeek, voorheen Rustmeer geheten. Eens het domein van o.a. de schatrijke Hope-familie en rond de eeuwwisseling van het adellijk geslacht Van Merten. Sedert 1951 rustoord en verpleeghuis der Congregatie van de Zusters van de Voorzienigheid. Het hek kan niet meer gesloten worden omdat het asfalt van de oprijlaan hoger ligt dan de onderkant van het hek.

Het monumentale hoofdinrijhek van Huis te Manpad is een kunststuk op zich. Het bevat vier met natuursteen beklede pijlers. Tegen de buitenzijde van elke buitenpijler bevindt zich een uit- en ingezwenkt dievenhek teneinde ongewenste gasten af te schrikken. De pilaren zijn bekroond door vazen met deksels, waarvan de binnenste twee ieder voorzien van vier vrouwenkopjes.

Een hek met door vazen bekroonde pijlers dat nog iedere avond wordt gesloten is dat van "Berkenrode" aan de Herenweg 127. Het landgoed geniet hedentendage internationale bekendheid dankzij de huidige ambachtsheer E.H. van Eeghen.

Wat verscholen ligt het toegangshek met hardstenen pijlers van "Ipenrode", Herenweg 63. Het doet minder monumentaal aan, mede omdat het aansluit op een sloot, niettemin een verademing vergeleken met de toegang tot de residence "Beukenrode".
Inzet: rustiek trapje van Ipenrode met gietijzeren balusters voor de bevestiging van de leuning.

Aan de Herenweg nummer 138 staat het toegangshek van "Kenne-
meroord" met hardstenen pijlers en gesmeed hek. Het is geflankeerd
door twee aflopende muren. Dit hek wordt normaal niet meer
gesloten, maar is nog bedrijfsklaar.

Aan de Leidsevaart nabij de Zandvoortselaan stond een tolpoort met smeedijzeren hek uit 1695. Op de gemetselde pijlers bevinden zich de stadswapens van Leiden en Haarlem (zie inzet). De poort is afgebroken en in 1926 na herstel opgebouwd om te dienen als toegangspoort tot het tennispark van Groenendaal.

Een hek zonder spijlen valt op. Het staat in de "slangemuur" van Huis te Manpad en geeft toegang tot de kwekerij. In plaats van spijlen is het voorzien van een fijnmazig gaas om kleindieren die wat al te gemakkelijk aan voedsel willen komen buiten de moestuin te houden.

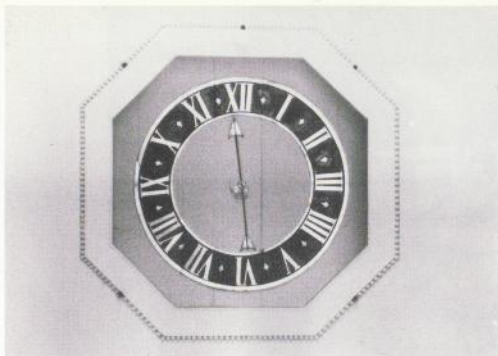

Nova et Vetera ofwel Nieuw en Oud, als toegangspoort tot de achtertuinen van de in 1914 gebouwde weduwenhuisjes in de Berkenlaan. Uitgevoerd door de in 1909 opgerichte woningbouwvereniging "Berkenrode" op initiatief van o.a. dr. E.A.M. Droog.

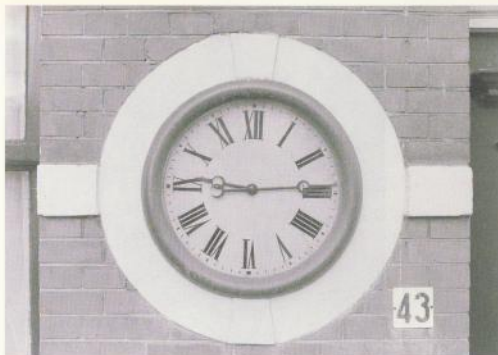
III. De tijd verbeeld

Een zonnewijzer is de oudste vorm van tijdmeting, die wordt bepaald aan de stand van de zon en reeds bij de oude Egyptenaren bekend. Er stond ooit een zonnewijzer op vrijwel iedere buitenplaats, waarvan een enkele de tand des tijds heeft doorstaan, o.a. op Kennemeroord. Op andere plaatsen, zoals Hageveld ('t Klooster) resteert slechts de hardstenen sokkel. Hier is het historische tijdinstrument in de tuin van Huize Bosbeek afgebeeld.

Tegen de zoldering van het bovenportaal in de entree van de Hartekamp is deze klokke wijzerplaat (met slechts één wijzer) te zien. Het raderwerk (zie inzet) is onder het dak ondergebracht. De schijf met 16 pennen heet "wisselrad" en de schijf daarboven met uurscijfers gewoon "uurrad", die zowel de wijzer binnen als buiten aanwijst. Dit oude en curieuze uurwerk wordt goed onderhouden en is nog altijd in gebruik.

In veel dorpen werd de tijd afgelezen van het uurwerk aan de kerktoren of soms van het gemeentehuis. Een opvallende "horloge" is aangebracht naast de ingang van het voormalig raadhuis aan de Rijksstraatweg 43 te Bennebroek. Het is door burgemeester P.N. van Doorninck aan de gemeente geschonken. Een achterliggende gedachte kan zijn geweest dat de Bennebroekse gemeenteambtenaren punctueel op tijd zouden komen.

Aanleiding was de geboorte van zijn zoon op 3 december 1895. De gemeenteraad nam met algemene stemmen het collegevoorstel aan "den officieelen tijd van Bennebroek volgens deze klok te rekenen en die Amsterdamsche tijd te doen aanwijzen".

Op de buitenplaatsen werd met een zogenaamde tuinbel gemeld dat het eten klaar stond. Met de bel werden de bewoners of het personeel ook opgeroepen om naar het grote huis te komen. Dit is de bel van het Huis te Manpad.

IV. Grafstenen en -monumenten

Na 1653 is voor ridder Adriaen Pauw (en zijn in 1648 overleden tweede echtgenote Anna van Ruytenburg) dit grafmonument vervaardigd door de Amsterdamse steenhouwer Pieter de Keyser (1595 - 1664). De opdracht lag besloten in Pauws testament van 1645. Het monument in de Oude Kerk, heeft meer weg van een epitaaf, een hangende grafplaat, dan van een praalgraf. Het enige beeldhouwwerk van betekenis wordt gevormd door de treurende putti (kinderfiguren) op de top. Fraai is o.a. de vergulde tulp als helmteken. Adriaen Pauw was in zijn tijd de enige bezitter in de Republiek van de Semper Augustus, een kostbare tulpvariëteit, waarvoor tijdens de tulpenwindhandel één enkele bol in de Slottuin gekweekt f 1.000,- opbracht. Op een zwartmarmere plaat (zie inzet) zijn de belangrijkste verdiensten van Adriaen Pauw en zijn tweede echtgenote gegraveerd. In de grafkelder van de kerk zijn nog 36 familieleden uit dit geslacht begraven. Als laatste Jan Diderik Pauw geboren Hoeufft in 1793. Hun wapenborden zijn sedert 1810 helaas spoorloos.

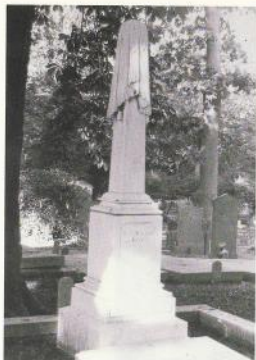

Grafmonument van Van Verschuer-Brants, bewoners van de Hartekamp. Op de grote zerk is een klein marmeren sarcofaag geplaatst ter nagedachtenis van de enige zoon der familie die in 1847 op zevenjarige leeftijd was gestorven. Tot het overlijden van de ouders op respectievelijk 3 januari en 26 maart 1901 heeft de kindersarcofaag op het terrein van de Hartekamp gestaan en het thans beschermd monument bevindt zich op de Algemene Begraafplaats aan de Herfstlaan.

Marmeren grafsculptuur door M. Giraud-Rivière "en souvenir de Jeanne van Lennep" (Heemstede 1898 - St. Theoffroy 1928). In dit graf zijn ook enkele andere leden van de familie Van Lennep ter aarde besteld. Op de Algemene Begraafplaats (in 1828 aangelegd naar een ontwerp van tuinarchitect J.D. Zocher) bevinden zich afzonderlijke graven van o.a. professor David Jacob van Lennep (1774 - 1853) en burgemeester D.E. van Lennep (1865 - 1934).

Grafmonument van S. A. Müller-Rivet uit 1881. Onder de marmeren zerk zijn drie personen begraven: B.J. Müller (overleden in 1883), J.D. Onderwater (gestorven in 1904) en diens echtgenote Elisabeth Onderwater, geboren Dubbeldemuts van der Sluys (overleden in 1921).

De met een doodskleed gesluerde obelisk, uitgevoerd in witmarmer, symboliseert het plotseling afgebroken leven.

Enkele grafkelders en graven zijn ingeschreven in het monumentenregister. Dat geldt (nog) niet voor dit bijzondere grafmonument van de Labouchères op de Algemene Begraafplaats, vervaardigd door de firma Burke in Londen. Verschillende telgen uit het geslacht Labouchère waren firmanten van het bankiershuis Hope en Co, later Mees en Hope.

Op het kerkhof van de Hervormde Kerk te Bennebroek staat het graf van A.S. Talma, de dominee-staatsman die in 1916 overleed als predikant van Bennebroek. Het gedenkteken is als dank voor zijn inzet voor de arbeidende klasse bekostigd door het Christelijk Nationaal Vakverbond en geplaatst boven het graf van hemzelf, zijn echtgenote en dochter. Dirk Wolbers maakte een tombe met twee knielende manspersonen en in het midden een plaquette, Talma voorstellende. Het monument is in 1949 gerestaureerd. Dezelfde arbeidersfiguren prijken op de hekpalen van de tuin van het huis aan de Bronsteeweg 3 in Heemstede (zie inzet).

Het zijn de modellen die de beeldhouwer boetseerde voor de bronzen beelden op het graf in Bennebroek.

Grafteken in stenen aedicula-omlijsting uit 1858 met aan beide zijden kreupelrijmen voor het paard Coco. Door eigenaar mr. A.H. van Wickevoort Crommelin geplaatst op zijn landgoed Berkenrode. Coco heeft talrijke overwinningen behaald op de renbanen van Zandvoort en elders. Het gedicht werd enige malen op een houten bord overgeschilderd waarbij op een gegeven moment een foutieve letter A.C.v.W.C. is vermeld. Op de achterzijde (zie inzet) wijdde ook de treurende stalknecht enige roerende woorden aan zijn overleden lievelingspaard.

V. Herdenkingsmonumenten en gedenksteden

Aan de Herenweg op de hoek van de Manpadslaan plaatste David Jacob van Lennep in 1817 dit gedenkteken, vervaardigd door de Haarlemse steenhouwer D. Doeglas van blauwe arduinsteen. Deze obelisk moet de herinnering levendig houden aan twee slagen die volgens overlevering nabij het Manpad plaatsgehad zouden hebben. In 1304 toen Witte van Haamstede de Vlamingen die reeds Haarlem bedreigden verpletterend versloeg. Voorts in memorie de gevallen van 1573 toen de Spanjaarden het Hollandse bevrijdingsleger een nederlaag bezorgde.

Vijf dagen later op 13 juli 1573 gaf Haarlem zich over en had het beleg ruim zeven maanden geduurd.

Een gedenkteken in de vorm van een geknotte naald of obelisk ter herinnering aan het bezoek van H.M. Koningin Wilhelmina in het bivak van het instructiebataljon uit Kampen op 11 augustus 1916. Tijdens de mobilisatie van het Nederlandse leger (W.O.I) hadden manschappen van dit garnizoen op een wei van het "Huis te Bennebroek" hun 16 mans-tenten opgeslagen teneinde in Zuid-Kennemerland te oefenen.

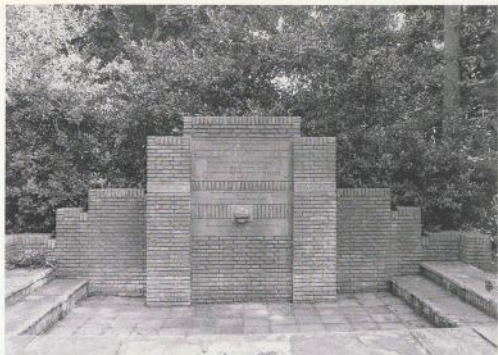

Wederom een gedenkteken in de vorm van een obelisk op voetstuk geplaatst nabij het hofje van de "Verschuer-Brants-Stichting" in Bennebroek.

In 1835 te Amsterdam vervaardigd door Ch. Sigouilli en Zoon, voorzien van decoraties zoals familiewapens en brandende harten. Het monumentje stond aanvankelijk op De Hartekamp en is opgericht ter ere van de heer Mattheus Pieter Brants (1779 - 1829) en Agatha Petronella Hartsen (1784 - 1835).

Op de inzet is het blazoen van de familie Brants.

Dit gedenkteken dat slechts bij weinigen bekend is staat op het terrein van Meer en Bosch. Het is vervaardigd ter herinnering aan de heer J.L. Zegers die van 1890 tot 1912 directeur was van deze instelling voor epilepsiebestrijding. Onder zijn leiding kwam de Stichting tot grote bloei. Zo zijn tal van gebouwen tot stand gekomen en heeft hij de Diakonen- en Diakonessenverpleging ("dienende broeders en zusters") ter hand genomen.

VI. Gevelstenen en tegeltableaus

De fraaie Hollandse molen die ooit de Schouwbroekerpolder bemaalde is ondanks protest omstreeks 1920 afgebroken. Deze bevond zich op de plaats waar thans het huis staat op de hoek van de Eerelmanstraat en Toorpkade. Een steen in de gevel van dit hoekpand "Molenhoek" dient om de herinnering aan de watermolen levendig te houden.

Tussen 1919 en 1921 zijn door de woningbouwvereniging "Heemstede's Belang" huizen gebouwd in de Bosboom Toussaintlaan, Nicolaas Beetslaan, Nicolaas Beetsplein en Wilhelminaplein. Aan de gevels van een aantal woningen zijn gekleurde tegels met levenswijsheden van predikant-dichter Beets aangebracht. In totaal elf panelen waarvan één spreuk hier afgebeeld.

Door "Heemstede's Belang" zijn vier gemeentebestuurders die veel voor de groei en bloei van onze gemeente betekend hebben op een kunstzinnige steen vereeuwigd. Dat zijn: burgemeester Van Doorn, de wethouders Droog en Van de Poll en gemeentesecretaris Swolfs.

Links het gemeentewapen. Eigenlijk hadden de snavels van de heraldische merletten moeten ontbreken.

Woningbouwvereniging "De Haemstede" die de huizen rondom het Haemstedeplein heeft gebouwd plaatste deze gevelsteen. Helaas is ten gevolge van vorstschade het jaartal van de bouw der woningen "1922" verdwenen.

Woningbouwvereniging "Op Eigen Wieken" heeft in de top van een door haar gebouwd complex op het Wiekenplein deze tegelafbeelding laten aanbrengen. De afzonderlijke huizen hebben een tegel met een vogelnaam.

De woningen van woningbouwvereniging "Berkenrode" waren ook van tegels met dieren- of bloemennaam voorzien. Toen de plannen bekend werden gemaakt om tot her(nieuw)bouw van de huizen op en nabij het Res Novaplein over te gaan, bleek dat de bewoners in de naam van hun tegel een stukje identificatie hadden gevonden. Toegezegd werd dat het "eigen" dier op de nieuwe panden zou terugkomen. Deze sprinkhaan (zie inzet) die meer dan drie-kwart eeuw in de Vijfherenstraat op nummer 14 woonde heeft een sprong gemaakt en is terecht gekomen in de Hendrik Peeperkornstraat tussen de nieuwe huizen 5 en 7.

Het is een tijdlang gebruikelijk geweest om de naam en aard van een bedrijf in de gevel aan te brengen met een tegeltafel. Deze aanduiding, vervaardigd in de destijds bekende plateelbakkerij "Rozenburg" in Den Haag, is nog te zien op de Blekersvaartweg en staat op de nominatie te verdwijnen. Onze vereniging heeft het initiatief genomen om in ieder geval het tableau voor de slopershamer te sparen.

VII. Beeldhouwwerken

In het park van Berkenrode staat aan de rand van een vijvertje een voormalig badhuis (later o.a. als hengstenstal gebruikt), versierd met vier borstbeelden die allegorische vrouwenfiguren voorstellen.

De familie Van Wickevoort Crommelin liet in de vorige eeuw dit gebouw neerzetten om er zich te kunnen omkleden als zij in hun privé-zwembad een bad namen. De bustes geven het ritueel van het omkleden op speelse wijze weer. Bij baggerwerkzaamheden tijdens het voorjaar 1991 zijn gemetselde resten van het zwembad in de vijver gevonden.

Beeld van Venus (Aphrodite) met Cupido (Eros) in de tuin van het Raadhuis. Het stond jarenlang op de buitenplaats Bosbeek. Toen de eerwaarde zusters en rector dit huis betrokken werd het door hen wat al te wuft bevonden en is het aan de gemeente Heemstede geschonken.

Dit zandstenen beeld van Jan van Logteren uit 1734 stelt Ariadne voor, legendarische dochter van de kretenzische koning Minos. Een tweede beeld in de tuin van het Huis te Manpad verbeeldt de god Dionysus (Bacchus) die getroffen raakte door haar schoonheid met Ariadne huwde en talrijke kinderen bij haar verwekte. Beide beelden staan aan weerszijden van de gezichtsas door het park, nabij de waterpartij.

Van 1735 tot 1737 werkte de later wereldvermaarde Zweedse botanicus Carolus Linnaeus op de Hartenkamp in Heemstede. Ter herdenking van zijn 200ste geboortedag is in 1907 een bronzen borstbeeld in de tuin onthuld. Het is ontworpen door de beeldhouwer W.M. Retera en gegoten in Brussel.

Op een voetstuk van Zweeds graniet, dragende de naam van Linnaeus en de jaarcijfers der herdenking, is het opgesteld. Een ander monument is het prachtwerk "Hortus Cliffortianus", in 1738 uitgegeven op kosten van zijn Nederlandse beschermheer George Clifford, een catalogus van tuin, herbarium en bibliotheek bevattende.

Tussen 1928 en 1936 zijn o.a. de Marisbrug, Crayensterbrug, Glijperbrug, en Bronsteebrug gebouwd door de Dienst van Openbare Werken in Heemstede, in samenwerking met regionale beeldhouwers als H.A. van den Eijnde, Theo van Reijn en Mari Andriessen. Alle vier stenen bruggen zijn intussen terecht op de Provinciale Monumentenlijst geplaatst.

De Bronsteebrug hier op twee afbeeldingen is verfraaid door H.A. van den Eijnde (1869 - 1939), die een atelierwoning bouwde aan de Van der Veldekade en van wie nog veel sculpturaal werk in Heemstede te vinden is.

VIII. Levende monumenten

Op de weide bij de Vrijheidsdreef in het wandelbos Groenendaal staat de dikste zwarte populier (*populus nigra*) van ons land. De omtrek van de stam is maar liefst 6.70 meter. De huidige hoogte 35 meter. De boom is oorspronkelijk nog hoger geweest maar in het begin van de jaren 80 heeft de top het begeven tijdens een zware storm. De leeftijd van deze boom wordt geschat op 120 tot 130 jaar. Zwarte populieren, waarvan er nog enkele exemplaren op de weide in Heemstede staan, beginnen zeldzaam te worden.

Op de inzet: de schijf van een tak van een soortgelijke populier met als u goed telt een negentigtal jaar- of groeiringen.

In de tuin van het huis Crayenestersingel nummer 57 prijkt een bijzondere conifeer. Het is een *araucaria araucana* of slangeden, die gerekend wordt tot een exotische tak van zijn soortgenoten. De boom is ongeveer zeventig jaar oud en kan door bevruchting niet vermeerderd worden omdat er geen soortgelijke exemplaren in de buurt staan. "De gemeente is hier vroeger wel geweest om het te proberen, maar dat liep steeds op mislukkingen uit", beweert een vroegere bewoonster met grote stelligheid.

Er zijn o.a. treursparren, treurwilgen, treurcypressen en treuriepen met vertikaal hangende takken. In het plantsoen van de Krakeling in Bennebroek groeit deze treurbeuk. De Bennebroekers treuren er niet om.

Bomen die een naam dragen van een vorstin van het Huis van Oranje zijn talrijk. Op het Heemsteedse Wilhelminaplein staat de Wilhelminaboom. In de hardstenen rand staan de naam Wilhelmina en datum 31 augustus 1898. De linde is op die dag geplant door de toen oudste inwonerster van Heemstede, mevrouw E. van Tongeren-Tulkens, geboren 5 februari 1803. Eén gemeenteraadslid vond het destijds waanzin en gemeentelijke geldverspilling om in de zomer een boom te planten, maar achteraf had hij ongelijk.

IX. IJskelders en oranjerieën

IJskelders werden vroeger gebruikt om natuurijs te bewaren teneinde in de zomermaanden eten en drinken te kunnen koelen. Deze ijskelder van het Huis te Manpad is in 1734 aangelegd en is gelegen aan de noordzijde op het grote eiland in de centrale waterpartij. In dat jaar zijn ook de beide paviljoens links en rechts van het huis gebouwd, alsmede de lindebomen bij de oprijlaan geplant.

Opgemerkt wordt dat zich in Bennebroek nog een "verborgen" vroegere ijskelder bevindt achter een huis aan de Rijksstraatweg, nabij de Duinlaan.

Redelijk gaaf is de koepelconstructie met daarin een ijskelder welke nog te vinden is op het terrein van Kennemeroord en waarschijnlijk dateert uit omstreeks 1750. De kelder was tot in de Eerste Wereldoorlog nog in gebruik. De toegangsluis is later verwijderd en de kelder dichtgemetseld. Ijskelders werden gebouwd bij buitenplaatsen in vrij dicht bos, zodat er geen zon kon bij komen. Op Meer en Berg heeft heeft lange tijd een ijskelder gelegen, waar inwoners uit Heemstede op doktersrecept van de familie Deutz van Lennep brokken ijs konden verkrijgen ter behandeling van inwendige ontstekingen en dergelijke.

Oranjeriën dienden om 's winters sinaasappelenboompjes en andere uitheemse boompjes en gewassen die in de parken van buitenplaatsen stonden, te beschermen tegen de koude. Het waren ruimtes met hoge deuren om de bomen rechtstandig naar binnen en buiten te kunnen brengen. De grote ramen, die altijd op het zuiden waren gericht, zorgden voor voldoende licht.

De afgebeelde oranjerie van Huis te Manpad staat op de plaats van de vroegere boerderij de Leye. Het pand is symmetrisch van opzet en omstreeks 1740 ontworpen door A. Spielman.

Aan de Caspar Fagellaan staan twee identieke panden, die dateren uit de 18de eeuw. Nummer 8 was de paardenstal en nummer 10 (afgebeeld) de oranjerie van de voormalige buitenplaats "Bosch en Hoven". In 1924 is de oranjerie door architect Jaap Molenaar intern verbouwd tot woonhuis. De dakkapellen zijn later aangebracht.

In de Koediefslaan staan voormalige tuinmanswoning en oranjerie van het buiten Kennemeroord. De ramen en deuren in gotische stijl maken deze oranjerie tot een pronkjuweel. In een aparte ruimte werd hier ook de fruitoogst bewaard. Hieraan ontleent het de naam: "De Appelkamer". Evenals van het nabijgelegen "De Dorstige Kuil" was sloop voorzien, maar dankzij alert reageren van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek vonden zowel de voormalige herberg als De Appelkamer cum annexis een nieuwe bestemming en zijn deze bijgebouwen van Kennemeroord overeind gebleven.

X. Ornamenten en varia

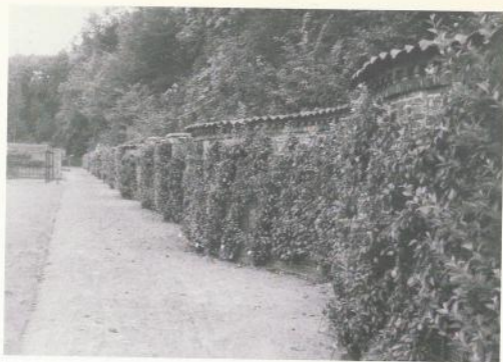
Wat resteert van het "Fonteyn-huys" op de buitenplaats Meer en Berg kan men het beste typeren als "ontluisterd decor". Het bouwwerk deed in de 18de eeuw dienst als pomphuis en watertoren. In het park stonden vijf fonteinen die door middel van ondergrondse leidingen op het waterreservoir waren aangesloten. De fraaie holle pilasters die de waterleidingbuizen bedekten zijn deze eeuw geleidelijk "gesloopt". De aanwezige kuil voor de ruïne was van een ronde vijver waar eens een klaterende fontein opspoot. "De natuurvergoders hebben alles wat los en vast zat en niet in haar richting te pas kwam meedogenloos verwoest", aldus L.A. Springer in 1910 toen nog een deel van een wandschildering en een paar beelden in de Ruïne van Meer en Berg te zien waren. Op de inzet is wat overbleef, gezien vanuit de dr. J.R. Thorbeckelaan. Niet eerder beschreven in de literatuur is een paar meter slangemuur ontdekt van lichte constructie en voorzien van smalle steunberen.

Dit theehuis van Huis te Manpad is een rustpunt tussen bomen en groen en staat op een klein gazon bij het water. In dit bolvormige bouwsel zijn ten tijde van bewoner Cornelis van Lennep ook vogels gehouden in twee kooien, vandaar de oorspronkelijke benaming van "menageriehuis". Grote menagerieën, met o.a. tijgers en apen, waren vroeger te vinden op de buitenplaatsen Valkenburg, Kennemeroord en de Hartekamp.

Het bovenlicht en het sierornament van het huidige theehuis zijn tijdelijk gedemonteerd in verband met restauratiewerkzaamheden.

De zogeheten slangemuur (waarvan er slechts 5 resteren in ons land) is authentiek 18de eeuws en in een gave toestand bewaard gebleven in de moestuin van Huis te Manpad. De slangevorm, over een lengte van 205 meter, heeft als voordelen dat er geen steunberen nodig zijn en het aantal strekkende meters feitelijk groter is. De muur is golvend gebouwd opdat de daartegen geplaatste vruchtbomen de zonnestralen beter zouden ontvangen. Op de inzet: een bovenaanzicht van de unieke slangemuur.

Marmeren bad met aan weerszijden uitgewerkte satermaskers die een handvat in de bek geklemd houden. Omstreeks 1761 in Rome gemaakt en aldaar op zijn grand-tour door John Hope, eigenaar van Groenendaal en in zijn stervensjaar ook van Bosbeek gekocht.

Sierornament op de 18de eeuwse boogbrug van Berkenrode decoratief versierd met saters en appels. De stenen vaas zou uit de tweede helft van de negentiende eeuw stammen.

Deze imposante tuinvaas heeft al menige verhuizing overleefd. Vermoedelijk afkomstig van Meer en Berg heeft deze o.a. gestaan in de tuin van het raadhuis, vóór het station, en thans op het Roemer Visscherplein. Het beeldhouwwerk lijkt op een kelk en is voorzien van sierwerk met vogels. Op de deksel zit een fazant (en dus niet een pauw zoals begrijpelijkerwijs in Heemstede soms gedacht wordt).

Aan het voorplein van Huis te Manpad bevinden zich twee dienstwoningen met achter beide panden een pomp. Op de inzet het voormalige koetshuis en jachtopzienerswoning, thans huis van de tuinbaas, met in de rondboognis een beeld van Diana op gezenkte sokkel.

De armenzorg was vroeger voor de kerken een voortdurende zorg. Op allerlei wijze werd er geld ingezameld. Het was een goed gebruik om na een begrafenis wat geld te offeren ten behoeve van de minvermogenen. In Bennebroek is links van de deur van de Hervormde Kerk nog zo'n armenbusje. Op de inzet het fraaie kerkje waar Bennebroek met rechts trots op mag zijn, met op het voorplein een bestrating in de vorm van een hart.

Een kostbaar gobelin afkomstig uit een Brusselse weverij van omstreeks 1530. Uitgebeeld is een scène uit Genesis: Rebecca spoort haar jongste zoon Jacob aan zijn blinde vader Isaak wederrechtelijk de eerstgeboorte zegen te ontfutselen, die eigenlijk zijn oudste broer Esau toekomt. Door mr. H.E.R. Rhodius, mede namens zijn vier broers die hun jeugd in "Dennenheuvel" doorbrachten, in 1961 uit dankbaarheid voor de goede jaren in Heemstede aan de gemeente geschonken. Het wandtapijt kreeg een plaats in de trouwzaal van het gemeentehuis.

Ter afsluiting twee vliegen in één klap: een gevelschrift én een eerste steen (rechtsonder) bij de ingang van de Opstandingskerk in de Koediefslaan. Zeven decennia na de bouw is besloten de kerk te vervangen voor appartementenbouw. Zullen de twee bijzondere stenen met woorden het uur der waarheid overleven?

Colofon

Uitgave van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek, 1991
Redactie en onderzoek: Hans Krol
Fotografie: Vic Klep
Tekst: Vic Klep en Hans Krol
Druk: Paswerkbedrijven, Heemstede
Rasterfotografie en fotozetwerk: Paswerkbedrijven, Heemstede

